

Tidlig innsats – for å kompensere for kjønn?

Standardiseringstenking om utvikling er basert på en ureflektert aksept av hva systemet krever til enhver tid. For eksempel når jenters utvikling blir en norm for gutters.

Gutters situasjon i skole og utdanning får mye oppmerksomhet for tiden. Det skyldes at gutter i gjennomsnitt får litt dårligere karakterer enn jenter, at de oftere enn jenter faller fra i yrkesutdanningen og at de i dag er i mindretall i høyere utdanning (Nielsen og Henningsen 2018; NOU 2019:3). Selv om dette så langt ikke ser ut til å stille dem dårligere på arbeidsmarkedet, har det blitt skapt bekymring for om det kanskje kan bli slik etterhvert. Stoltenbergutvalget som ble nedsatt i 2017 har nettopp levert en rapport som kartlegger problemet og foreslår tiltak for å bedre gutters situasjon og muligheter (NOU 2019: 3).

Bekymringene har også gitt gjenlyd i barnehagesektoren. Kort etter at Stoltenbergutvalget var oppnevnt meldte Stavanger Aftenblad at «Guttene henger etter allerede som to-åringer».¹ Artikkelen refererte til funn i Stavanger-prosjektet² som har fulgt 1345 barn fra de var to til de var ti år og som hadde funnet sammenhenger mellom språkutvikling og tallforståelse i to-årsalder og norsk- og matteprestasjoner i 2. og 5. klasse. Og her henger altså guttene etter: «Hvis ikke guttene får den språklige stimuleringen, og de i utgangspunktet har et dårligere språklig grunnlag, vil det bare bli verre og verre [...]. Dette må barnehagene bli mer oppmerksom på» uttalte en av forskerne til avisa og tilføyde at «Svake matematiske ferdigheter som to-åring er altså

et sterkt faresignal». Med andre ord: Forskingen peker på nødvendigheten av tidlig innsats overfor gutter, og dette vil igjen kunne begrunne politiske beslutninger om nettopp dette.

Kan man «henge etter» som to-åring – fordi man er gutt?

«Tidlig innsats» har i seg selv blitt et slagord som man knapt trenger å begrunne. Enhver kan jo begripe at det er bedre å ta problemer i oppstarten enn å la dem bli «verre og verre», som forskeren fra Stavangerprosjektet uttrykte det. Men, hva er det egentlig man sier når man antyder tidlig innsats for to-åringer på grunnlag av deres kjønn? Det er ikke utenkelig at to-åringer med lite stimulering hjemmefra kan ha utbytte av tidlig innsats, mye forskning tyder på at de har det, i hvert fall hvis det følges kontinuerlig opp over tid (se NOU 2019:3). Men siden gutter ikke systematisk vokser opp i en annen type familier enn jenter gjelder dette jo for begge kjønn. På samme måte som både gutter og jenter vil være blant de som får tilstrekkelig med stimulering hjemmefra. Guttene manglende språkferdigheter kunne selvfølgelig skyldes de voksnes kjønnsstereotyper, altså at både foreldre og førskolelærere uten å tenke over det småsnakker mer med jentene, mens de heller forholder seg til guttene gjennom fysisk lek. Dette vil det selvfølgelig være lurt å være bevisst

Foto: Ola G. Sæther

Harriet Bjerrum Nielsen

er professor emerita ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

¹ <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/g57Jq/Guttene-henger-etter-allerede-som-to-aringer>

² <https://www.uis.no/forskning-og-ph-d-studier/vi-forsker-paa/skole-og-barnehage/stavangerprosjektet/>

på og endre, men «faresignal» og tidlig innsats sender tankene i retning av skreddersydd pedagogiske opplegg som skal rette opp utviklingsfeil hos barnet.

Forestillingen om at noen barn «henger etter» allerede som to-åring bygger på en premiss om at alle barn ideelt sett burde gå i samme takt og følge samme utviklingsvei. Altså en sterk standardisering av utvikling som ikke tar hensyn til at barn er ulike og at det kan være mange veier til målet. Denne standardiseringstenking er basert på en ureflektert aksept av hva systemet krever til enhver tid. For Stavangerprosjektet er det åpenbart jentene som blir normen for hvordan alle barn egentlig burde utvikle seg. At middelklassebarn har blitt sett som norm og arbeiderbarn som avvik, er et annet velkjent eksempel på en slik standardisering som ikke reflekterer over at normen er basert på at bestemte institusjonelle verdier og krav tas for gitt.

Ulike utviklingsveier?

Gutter er i gjennomsnitt litt senere ute enn jenter med hensyn til språklige og sosiale ferdigheter og dette kan registreres både i førskole- og skolealder (Nielsen og Henningsen 2018; NOU 2019:3). På den måten trenger sammenhenger mellom språkutvikling i to-årsalder og svakere testresultater i 5.klasse ikke være uttrykk for noe som har blitt «verre og verre», men rett og slett skyldes samme fenomen, nemlig at gutter gjennomsnittlig utvikler seg litt i en litt annen takt enn det jenter gjennomsnittlig gjør. Målt på gruppenivå har jentene har alltid snakket tidligere enn gutter, stoppet tidligere med bleier, gjort det best på barneskolen og også beholdt forspranget i språkfag på ungdomsskolen. Når vi sier at gutter «henger etter» i to-årsalder sier vi altså at guttenes normale utvikling er et problem og at den bør forseres gjennom pedagogisk innsats. Men ulike utgangspunkter og utviklingsveier har ikke mekaniske følger slik at det bare blir «verre og verre» eller «bedre og bedre». For å si det med en analogi: Selv om gutters vekstspurt i puberteten kommer senere enn jenters, er de jo

noen år senere gjennomsnittlig høyere enn jentene. Og det er heller ikke slik at menn flest forblir umælende og umodne i voksen alder fordi de snakket senere som småbarn. Tallforståelsen ser også ut til å komme seg bra etterhvert, i hvert fall ut fra den observasjon at de fleste ingeniører, håndverkere og forretningsfolk fortsatt er menn.

Nye og gamle trekk ved kjønnsosialiseringen

Den sosiale konteksten vil kunne gi de forskjellige utviklingsveier ulik betydning, og samfunnsmessige endringer vil også bety andre vilkår og krav til barns læring og sosialisering. Tidligere hentet guttene seg inn med hensyn til karakterer i løpet av ungdomstrinnet. Det skjer ikke mer: kombinasjonen av at jenter i dag har fått større ambisjoner enn tidligere og at de kvalifikasjonskrav som det moderne samfunnet stiller har blitt mer basert på språklig og sosiale kompetanse, gjør at jentene beholder forspranget også på de høyere klassetrinn og dermed også kommer i flertall i høyere utdanninger. Det innebærer dog ikke at gutter forblir evige tapere.

For det første er det mange, også høyere, utdanninger det er mulig å komme inn på selv med lave karakterer, og dette er faktisk også de utdanninger gutter flest ønsker seg. Det er et problem at kjønnete utdanningsønsker gir et skjevt arbeidsmarked med kvinne- og mannsyrker, men dette skyldes i langt de fleste tilfeller preferanseulikheter mer enn det karaktergjennomsnitt man avslutter ungdomsskole og videregående skole med.³

For det andre tyder nordisk skoleforskning på at også guttene holder på å endre seg i lys av nye sosialiseringsbetingelser og at kjønnsosialiseringen har blitt mindre skarp i dag: Jentene har blitt mer initiativrike og guttene har blitt mer relasjonsorienterte (Nielsen, 2014; Nielsen og Henningsen, 2018). Dette skyldes sannsynligvis at kjønnsrollene i familien er endret kraftig de siste 20-30 årene: arbeid og omsorg har blitt mindre kjønnnet i barnas bevissthet. En gutt som viser følelser eller trøster et annet

³ Arbeidet med å få menn til å velge omsorgsyrker og kvinner til å velge tekniske yrker viser at problemet med skjevrekuttering ikke skyldes karakterer. Det samme gjelder til en viss grad for de meget omtalte «prestisjeyrkene» medisin, psykologi og juss hvor mange søker og mange derfor ikke kommer inn: her utgjør menn ca. 1/3 av søkerne – men også ca. 1/3 av de som får tilbudt studieplass. Av dem som får plass, er det imidlertid flere menn enn kvinner som ender med å takke nei og heller tar et annet ettertraktet studium hvor de også har fått plass (Nielsen og Henningsen 2018).

barn oppfattes i dag ikke som feminin, slik han kanskje gjorde for en generasjon siden. Han gjør bare slik han har sett sin far gjøre, og gjennom denne endrede arbeidsdelingen i den moderne familien har emosjonell og omsorgsfull atferd blitt en naturlig del også av et maskulint handlingsrepertoar.

Det kan altså på en og samme tid være sant at guttene er senere enn jenter i språklig og sosial utvikling og at deres sosiale utvikling skjer på en litt annen måte i dag enn for før i tiden. Det er selvsagt viktig at guttenes utviklingsvei ikke kobler dem av når det gjelder nye samfunnsmessige kompetansekrav, og i den forstand kan pedagogisk oppmerksomhet mot språk, sosial kompetanse og ansvar for egen læring være viktig for en del gutter også i skolen, men det er neppe noe man trenger starte med når de er to år gamle. Utviklingsprosesser har nemlig ikke en slik rettlinjert karakter over tid. Det er klart at om man begynner å lære et barn å lese som seks-åring, så vil det kunne lese bedre som syv-åring enn det barn som først starter med leseopplæringen i denne alder. Men det betyr ikke nødvendigvis at det første barnet leser bedre som ni-åring. Det er akkurat det evalueringer av seksårsreformen har vist (Haug, 2015).

Tvetydigheten i tidlig innsats

Den ukritiske standardisering av én normalutvikling for alle barn kan få økt bruk av tidlig innsats i form av voksenstyrte pedagogiske intervensjoner som konsekvens. Pedagogisk oppmerksomhet på det enkelte barns utviklingsbehov er bra hvis det baseres på et helhetssyn på barnet og på en forståelse av at kognitiv, emosjonell og sosial læring henger sammen. Derimot viser internasjonal forskning samstemmende at tidlig innsats i form av områdespesifikke og instruksjonspedagogiske treningsopplegg som isolerer kognitiv læring, faktisk har en *negativ* effekt på barns læringsevne over tid, mens mer lekebaserte aktiviteter eller integrering av læring i daglige gjøremål kan være positive (Fischer, 2011; Sommer, 2018).

Grunnen til at det er slik er at dess mindre barn er, dess mer skjer deres læring gjen-

nom lek, og især fri lek. I moderne epigenetisk hjerneforskning har man blitt oppmerksom på at små barns hjerner utvikler seg gjennom fri lek og at hjernen også ser ut til å utskille anti-stresshormoner gjennom denne aktiviteten (Sommer 2018). Den amerikanske utviklingspsykologen Alison Gopnik mener at barn som får leke fritt blir mer robuste og kreative, rett og slett fordi de gjør mange flere erfaringer med hvordan verden er konstruert, hvordan andre mennesker reagerer på det man gjør, hva

«Når vi sier at gutter henger etter i to-årsalder sier vi altså at guttenes normale utvikling er et problem og at den bør forseres gjennom pedagogisk innsats.»

som skjer hvis man tar en risiko, og hvordan man kan løse uventede problemer. De barn som i høyere grad styres og overvåkes av voksne, for eksempel gjennom målrettede treningsopplegg, kan ganske visst oppnå større kompetanse på de avgrensede områder treningene gjelder (musikkutøvelse, sport, språk og så videre), men prisen er at de kan bli mer engstelige, mer konforme og mindre livsudugelige. Dette er forhold som barnehage og småskolen kanskje heller skulle være oppmerksomme på enn om noen barn utvikler seg språklig litt senere enn gjennomsnittet. Men da må man ha et bredere mål for utvikling enn hvor bra barnet kommer til å skåre på PISA-prøver i fremtiden.

Rapporten fra Stoltenbergutvalget (NOU 2019:3) er tvetydig her. De argumenterer for et dobbelt perspektiv hvor det både skal være plass til «tidlig innsats» og «tilpasset innsats». Det siste skal sikre at ulike gruppers normalutvikling ikke patologiseres og gjøres til gjenstand for pedagogisk styring. Derfor anbefales det heldigvis ikke systematisk å trene to-årige gutter i språkutvikling slik at de kommer på nivå med jentene. Men utvalgets fokus når det gjelder barns utvikling er klart rettet på fremtidige skoleprestasjoner, målt ved standard-

iserte prøver, slik det også er gitt av deres mandat. Tross noe tvil ønsker utvalget derfor likevel å innskrenke den frie leken i barnehagen ved, at gutter ikke skal kunne velge bort språkbaserte aktiviteter, og ved å foreslå at kommunene skal tilby et lekebasert førskoleopplegg på minst fem timer ukentlig til alle femåringer, slik at de kan forberede seg på skolens krav og ikke spille tiden. Forslagene er kanskje ikke så drastiske i seg selv, men de illustrerer likevel hvilken retning det går når startpunktet er et politisk mandat med et snevert og effektivitetsbasert perspektiv på barns utvikling.

Pisafiseringen av oppveksten

Seksårsreformen, som skulle ha vært det beste fra skolen og det beste fra barnehagen, ble som bekjent overkjørt etter få år av kunnskapsreformen. Vi fikk en skole som bare kunne tillate «lekebaserte» aktiviteter når de var forankret i et læringsmål (Haug 2015). I dag utsettes barn helt ned til 5-6 årssalder for et læringspress basert på lærings-

«Den ukritiske standardisering av én normalutvikling for alle barn kan få økt bruk av tidlig innsats i form av voksenstyrte pedagogiske intervensjoner som konsekvens.»

mål som skal få dem til å prestere best mulig på nasjonale og internasjonale prøver. Den norske skolemodellen har i økende grad blitt bestemt ovenfra av politikere og byråkrater og med liten referanse til barns alder og utviklingsprosesser og til skolens dagligdag. Den danske utviklingspsykologen Dion Sommer har kalt dette for en «politisert pedagogikk» (Sommer, 2018, s. 94). Utgangspunktet er at jo raskere og flinkere barna blir til å lese, skrive og regne, dess bedre vil nasjonen klare seg i den økende globale konkurransen.

Men utfra Gopniks forskning kan man jo spørre seg om sammenhengen mellom

målrettet trening av avgrensede ferdigheter ikke nettopp vil svekke de kompetanser som sannsynligvis vil bli langt mer avgjørende i denne globale konkurranse fremover, nemlig kreativitet, selvstyring og fleksibilitet. Så selv innenfor det snevre perspektiv som primært ser barn som en samfunnsøkonomisk ressurs, kan man spørre om ikke utviklingen er på ville veier. At man ikke kan leke seg hele veien til høyere utdanning sier seg selv, men spørsmålet som kan stilles på basis av nyere forskning er hvor tidlig barn bør gjøres til gjenstand for målrettede pedagogiske tiltak som reduserer den frie leken som er deres fremste utviklings- og læringsmetode. Å starte allerede ved to-årsalder med alle barn som avviker fra en konstruert standardmodell for utvikling, virker i beste fall lite fremtidsrettet, i verste fall som direkte skadelig for små barns egne læringsressurser. Snakk gjerne mer med guttene i barnehagen og løp gjerne mer om kapp med jentene, men spar dem for formaliserte pedagogiske opplegg som skal rette på det som er deres normale utvikling. ■

Litteratur:

- Fischer, Kelly m.fl (2011) «Playing Around in School: Implications for Learning and Educational Policy». I A.D.Pellegrini (red.) *The Oxford Handbook of the Development of Play*. Oxford: Oxford University Press.
- Gopnik, Alison (2016) *The Gardener and the Carpenter*. N.Y.: Picador
- Haug, Peder (2015) «Seksåringsreforma. Om innføringa av seks års alder for skulestart og tiårig obligatorisk grunnskule». *Norsk Pedagogiske Tidsskrift* 6.
- Nielsen, Harriet Bjerrum (red.) (2014): *Forskjeller i klassen. Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Inge Henningsen (2018): «Guttepanikk og jentepress - paradokser og kunnskapskrise». *Tidsskrift for kjønnsforskning* 1-2.
- NOU 2019: 3. (2019). *Nye sjanser – bedre læring. Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Sommer, Dion (2018) *Udvikling. Fra utviklingspsykologi til utviklingsvidenskab*. Danmark: Samfundslitteratur.

